

Л. В. Рева-Лєвшакова,

д-р філол. наук, проф.,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців*

SINGULUS & PLURES В УКРАЇНСЬКІЙ, ТУРЕЦЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ, КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ: ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА

Роботу присвячено категорії числа в українській мові в порівняльно-лінгвістичному аспекті з іншими індоєвропейськими, тюркськими та сино-тибетськими мовами. Метою дослідження є порівняльно-аналітичний аспект категорії числа в українській, турецькій, німецькій, китайській мовах. Завданнями роботи обрано визначення компаративістського аспекту категорії числа в німецькій мові у порівнянні з українською мовою, розкриття порівняльного аспекту категорії числа в турецькій мові у паралелі з українською мовою, виявлення дефініції порівняльного аспекту категорії числа в китайській мові у зіставленні з українською мовою.

Об'єктом дослідження є категорія числа в українській, турецькій, німецькій, китайській мовах. Предмет дослідження – це приклади однини і множини (*singulus* та *plures*) в українській, турецькій, німецькій, китайській мовах.

У роботі застосовані компаративістський, історичний, зіставний і структурний методи дослідження. Наукова новизна визначається фактом аналізу категорії числа мов різних лінгвістично-історичних груп. Теоретична і практична цінність отриманих результатів полягає у застосуванні матеріалу дослідження в роботі з іноземними студентами для кращого й ефективного навчання їх української мови як іноземної.

У висновках зазначено, що категорія числа є цікавою лексико-граматичною ознакою формування мови вартою подальших досліджень. При навчанні студентів іноземного походження доцільно враховувати складну граматику рідної їм мови. Вивчення категорії числа з позицій порівняльного мовознавства надає широкий простір для нових досліджень. Такі дослідження мають не тільки теоретичну, але й практичну/професійну користь для викладачів української мови як іноземної.

Ключові слова: категорія числа, лексико-граматичні категорії, порівняльна граматики, компаративістська лінгвістика, іншомовний суб'єкт, українська мова як іноземна.

L. V. Reva-Lievshakova,

ScD, Professor,

Odesa National University named after I. I. Mechnikov,

Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department Professor

SINGULUS & PLURES IN UKRAINIAN, TURKISH, GERMAN, CHINESE LANGUAGES: LEXICO-GRAMMATICAL FEATURES CATEGORIES OF NUMBERS

The work is devoted to the category of number in the Ukrainian language in a comparative-linguistic aspect with other Indo-European, Turkic and Sino-Tibetan languages. The purpose of the study is the comparative and analytical aspect of the number category in the Ukrainian, Turkish, German, and Chinese languages. The tasks of the work were to determine the comparative aspect of the number category in the German language compared to the Ukrainian language, to reveal the comparative aspect of the number category in the Turkish language compared to the Ukrainian language, to identify the definition of the comparative aspect of the number category in the Chinese language compared to the Ukrainian language.

The object of the research is the number category in the Ukrainian, Turkish, German, and Chinese languages. The subject of the study is examples of singular and plural (singulus and plures) in Ukrainian, Turkish, German, and Chinese languages.

The work uses comparative, historical, comparative and structural research methods. Scientific novelty is determined by the fact of the analysis of the category of the number of languages of different linguistic and historical groups. The theoretical and practical value of the obtained results lies in the application of the research material in working with foreign students for better and effective teaching of their Ukrainian language as a foreign language.

The conclusions state that the number category is an interesting lexical-grammatical feature of language formation worthy of further research. When teaching students of foreign origin, it is advisable to take into account the complex grammar of their native language. The study of the category of number from the perspective of comparative linguistics provides a wide space for new research. Such studies have not only theoretical, but also practical/professional benefits for teachers of Ukrainian as a foreign language.

Key words: number category, lexical-grammatical categories, comparative grammar, comparative linguistics, foreign language subject, Ukrainian as a foreign language.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Будь-яка мова має свої лексико-граматичні особливості категорії числа, роду, відмінків. Питання вивчення цих особливостей у порівнянні з іншими мовами збагачує компаративістську лінгвістику новими розгалуженими дослідженнями. Однак досліджень таких бракує в українському мовознавстві. Хоча саме порівняльні розвідки української мови з іншими

мовами (в залежності від вподобань дослідника або з нагальних питань освітнього процесу) мали б не тільки історичну користь, але й практичну. Мається на увазі порівняльне підґрунтя при навчанні іноземців української мови. Якщо розуміти своєрідність лексико-граматичних категорій, зокрема числа, мови носія, якого маєш навчити українській мові, то процес навчання пришвидшується й полегшується. Отже, через наукову визначеність категорії числа в деяких мовах можна дійти до практичної значущості такого дослідження задля ефективного навчання іноземців, зокрема іноземних студентів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, – це становить *актуальність* нашого дослідження.

Аналіз досліджень проблеми. Привертаючи увагу до проблеми порівняння категорії числа в різних мовах, можна з сумом визнати, що таких праць вкрай бракує. Здається, що окрім робіт з порівняльної граматики І. В. Кононенка (про своєрідність позицій прикметника в слов'янських мовах) [2] та І. П. Кононенка (про контрастивність української й польської мов) [3] до цієї теми не звертались інші мовознавці. На жаль, наша компаративістська лінгвістична школа тривалий час відновлюється після невимовних втрат періоду репресій компаративістів, зокрема Г. А. Ільїнського. Варто нагадати, що й тема порівняльної лінгвістики була під забороною за часів ідеологічних завіс та ствердження «єдиної і могутньої мови». Єдино можливим порівняльним аспектом був напрям аналізу спорідненості східнослов'янських мов. Наприклад, у 1927 році Л. А. Булаховський разом із О. І. Білецьким та ін. видали підручник «Українська мова», до якого відомий компаративіст Л. А. Булаховський включив кілька своїх статей присвячених проблемам і методам вивчення мови, зокрема «ГраMATика в новій школі» та «Порівняльне вивчення української й руської мов». Саме такий компаративний аспект став єдино можливим на тривалий час заборон та ідеологічної цензури.

Щоправда ситуація змінилась у 60-70 роки минулого століття і з'явилась контрастивна лінгвістика. Її розвинення у вітчизняному мовознавстві належить Ю. О. Жлуктенкові, який звернув наукову увагу на дефініції граматики англійської й української мов та порівняльно-типологічну граматику німецько-українських мовних паралелей. Це дало можливість Ю. О. Жлуктенкові разом із співавторами створити 1991 року один з перших підручників для самостійного навчання: «Вивчаємо українську мову». Окремо хотілось би згадати своєрідні компаративістські розвідки О. П. Баранникова, який першим (можливо, що не єдиний) вивчав діалекти циганської мови в Україні і вплив на них української мови.

Тема контрастивної лінгвістики відновилась на початку XXI століття у роботі Н. І. Андрейчук [1]. В цей час також з'явились роботи Г. С. Палиці [4] та Є. П. Тимченка [6] з аналізу типологічних та стилістичних ознак української та німецької мов. Хотілося б продовжити перелік праць порівняльних з українською мовою інших мов світу. Однак поки що це поле лишає за собою право на чималу кількість майбутніх відкриттів. Щодо категорії числа у порівняльному аспекті, то питання не привертало особливої уваги, хоча має право не тільки на окремі дослідження, а й на ґрунтовні порівняльно-аналітичні визначення й лексико-семантичні формули.

Тому *метою* нашої роботи є порівняльно-аналітичний аспект категорії числа в українській, турецькій, німецькій, китайській мовах. Таким чином ми намагаємось охопити різномовні шари: германської мови індоєвропейської мовної сім'ї (представник – німецька мова), тюркських мов (представник – турецька мова), сино-тибетської мовної сім'ї (китайська мова), – у порівнянні з українською мовою, як представника східнослов'янської групи слов'янських мов, що входять до індоєвропейської мовної сім'ї.

Завданнями роботи вважаємо наступне: визначити компаративний аспект категорії числа в німецькій мові у порівнянні з українською мовою; розкрити компаративний аспект категорії числа в турецькій мові у порівнянні з українською мовою; визначити дефініцію категорії числа в китайській мові у порівнянні з українською мовою.

Об'єктом дослідження є категорія числа в українській, турецькій, німецькій, китайській мовах. *Предмет* дослідження – це приклади однини і множини (*singulus* та *plures*) в українській, турецькій, німецькій, китайській мовах.

У роботі застосовані компаративістський, історичний, зіставний і структурний *методи* дослідження. *Наукова новизна* визначається фактом аналізу категорії числа мов різних лінгвістично-історичних груп. *Теоретична і практична цінність* отриманих результатів полягає у застосуванні матеріалу дослідження в роботі з іноземними студентами для кращого й ефективного навчання їх української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Знайомство з категорією числа в аудиторії іноземних студентів/слухачів відбувається вже на початку навчання, однак після фонетичної й графічної підготовки та більш-менш вдалого первісного осмислення мовних тонкощів й розуміння паралелей іншомовного розвитку, а саме: українського алфавіту, слова, словосполучень, речень, текстів. У своєму підручнику «Розмовляємо українською» [5] ми розмістили таблицю відповідності однина-множина для розуміння створення категорії числа з обов'язковим урахування категорії роду. Ця таблиця уміщує основні мовнобудівні «правила» для зорового сприйняття й поступового запам'ятовування специфіки створення множини із однини, а для іноземця наочно сприйняти різницю між *singulus* (однина) і *plures* (множина). Таблиця сформована так, щоб до неї неодноразово повертатись під час оволодіння мовою. Розрахована вона на іншомовну людину, яка вперше стикається з невідомими їй законами будівництва словоформ. Звісно, що в подібній ситуації ми не можемо обтяжувати лінгвістичною термінологією, а маємо розумно довести до іншомовного суб'єкта конструктивну суть категорії числа в мові, якою він має оволодіти. Враховуючи те, що іншомовний суб'єкт може навіть не здогадуватись, що у мові можуть мати рід слова на позначення неістот й поділяться на чоловічу/жіночу/середню групу, а вже в залежності від своєї належності до роду створюють свої правила формування множини. Зрозуміло, що для закріплення й розширення понятійного апарату ми беремо займенникову форму 3 особи однини і форму 3 особи множини.

Він	Вона	Воно	Вони	
брат			брати	+ и
літак			літаки	
університет			університети	
будинок			будинки ^{оx}	
лікар			лікарі	ар + і
пляж			пляжі	ж + і
викладач			викладачі	ч + і
товариш			товариші	ш + і
вчитель			вчителі	ь → і
олівець			олівці ^{ex}	
день			дні ^{ex}	
	сестра		сестри	а → и
	зупинка		зупинки	
	лікарня		лікарні	я → і
		яблуко	яблука	о → а
		місто	міста	
		море	моря	е → я

У таблиці більше приділено уваги формуванню множини від однини чоловічого роду, оскільки створення *plures* має різноваріативні форми. Приклади надані з урахуванням відміни називного відмінку (В1). Це поступове введення іноземного студента/слухача в поле відмінкових відношень іменників в українській мові, попереду відкриття системи 7 відмінків та їхнього формувального значення для утворення прикметників і порядкових числівників. Звісно, ці знання не початкового періоду навчання української мови як іноземної. Так, при кінцевій приголосній основи слова чоловічого роду множина утворюється за допомогою додавання закінчення *-и*. Це ж закінчення буде утворювати множину від слова *турок* – *турки*, на які потрібно вказати представникам Туреччини. Особливу увагу необхідно приділити словам чоловічого роду, що закінчуються на суфікс *-ар*. У нашій мові є декілька цікавих закономірностей. Одна із них полягає в тому, що назви багатьох професій чи роду діяльності закінчуються на суфікс *-ар*. Є припущення, що суфікс *-ар* (від лат. *-arius*) поширився внаслідок запозичення слів через посередництво германських мов у слов'янській мові. Лексика на *-ар* вже потрібна на цьому етапі навчання, оскільки початківець має вже розуміти такі слова, як *лікар*, *бібліотекар*, *секретар*, з якими він вже стикається в повсякденному житті. Деякі слова можуть швидко запам'ятовуватись через посередництво інших мов та фонетичне співпадіння вимови, як, наприклад слово *секретар*, яке походить від латинської *secretarius*. Інакше формуються іменники чоловічого роду з прикінцевим шиплячим. У таких словах множина утворюється

за допомогою додавання закінчення *-i*. Це одна із специфічних і парадоксальних формуваль в українській мові, адже шиплячі в нашій мові тверді, але при утворенні множини з додаванням закінчення *-i* мають пом'якшуватись, однак вимова цих слів зберігається неодмінно твердою, що становить труднощі розуміння, хоча при майстерному навчанні можна толерантно поставитись до вимови іноземців, бо «чистою» вона не буде через різницю рідних звуків і звучання іноземних для них слів. Особливості створення множини мають слова на *-ок*. Наприклад, слова *будинок*, *гуртожиток* при утворенні *plures* будуть втрачати *-о-*. А у слів на *-ець* буде випадати *-е-*. Наприклад, *олівець – олівці*. Важливим є на цьому уроці показати форму утворення множини того народу, до якого належить іноземець. Адже здебільшого літера *-е-* буде випадати, як у словах: *українець – українці, іноземець – іноземці, німець – німці, американець – американці* та ін. Складніше запам'ятати *китаєць – китайці*. Однак вказування національної належності має відбутись саме на початковому періоді вивчення мови.

Поза таблицею лишаються винятки, на які потрібно окремо звернути увагу. Виняткове будовання множини не є типовим, тому для іншомовного суб'єкта ці форми потрібно запам'ятати. Звісно, що може виникнути питання: чому так? Пояснення може бути зрозумілим тільки носіям мови, оскільки для цього потрібно використовувати широкий пласт лексики з історичним занурюванням у давні часи формування мови, можливо, звернутись до мовотворчих законів старослов'янської мови і приділити увагу різним кутам зору або науковим припущенням. Зрозуміло, що в іноземній аудиторії студентів це не можливо. Звісно, що в іноземній аудиторії науковців або зацікавлених осіб історією питань формування категорії числа при вдалому перекладі така інформація сприйметься вдало. Але в навчальному процесі це унеможлиблює навчання представника іншої країни, навіть якщо етап навчання йде за інтенсивною програмою. Тому слова *друг – друзі, дитина – діти, людина – люди, дівчина – дівчата, мати – матері* потрібно подати відокремлено з позначкою *увага* або знаком оклику (!). Глибшої уваги маємо надати словам з чергуванням голосних *i-o* в коренях слів. Ці слова також потрібно вводити в обіг на початковому етапі з позначкою особливої уваги: *стіл – столи, міст – мости, кіт – коти, сік – соки*.

При навчанні студентів німецького походження варто враховувати складну граматику рідної їм мови. Це чи не єдина мова, в котрій рід вказується артиклем перед іменником, який обов'язково пишеться з великої літери. Однак, є артиклі означені (*der, die, das*) і неозначені (*ein, eine, ein*), які змінюються в залежності від відмінку, котрих в німецькій мові чотири: називний, родовий, давальний і знахідний. Множина утворюється за допомогою артикля *die* і можливої зміни закінчення, або ще і зміни в корені (де може виникнути літера-умлаут). Це для означеного іменника. Для неозначеного іменника артикль не використовується в називному відмінку, в інших відмінках артикль використовується. Здається, що при таких складнощах утворення множини в німецькій мові, наші закони будовання *plures* з її різноманітними варіантами закінчень й відмінковими формами не так складно й вивчити. Однак це не так,

навчання іншої мови це кропітка праця з одного боку студента/слухача, з іншого – викладача.

При навчанні турецькомовної аудиторії потрібно враховувати граматику турецької мови. При наявних 4 відмінках (називному, родовому, давальному, місцевому), у турецькій мові немає іменних класів і відсутня категорія роду. Множина утворюється додаванням закінчень *-lar* або *(-ler)* до основи однини. Відсутність категорії роду створює певну складність розуміння, визначення й формування варіантів множини за родовими ознаками.

Китайським студентам найскладніше навчатись іншої мови, адже ієрогліфічне письмо суттєво відрізняється від кириличного письма чи латиниці. Потрібно знати деякі особливості китайського письма: слова не змінюються, велику роль відіграють порядок слів та допоміжні слова (прийменники, частки, класифікатори). Категорії числа в китайській мові немає, якщо їм потрібно вказати множину, то вони використовують числівник.

Категорія числа є цікавою лексико-граматичною ознакою формування мови вартою подальших досліджень. При навчанні студентів іноземного походження доцільно враховувати складну граматику рідної їм мови. Вивчення категорії числа з позицій порівняльного мовознавства надає широкий простір для нових досліджень. Такі дослідження мають не тільки теоретичну, але й практичну/професійну користь для викладачів української мови як іноземної.

Література

1. *Андрейчук Н. І.* Контрастивна лінгвістика: навч. посібник. Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 300 с.
2. *Кононенко І. В.* Прикметник у слов'янських мовах. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2009. 495 с.
3. *Kononenko I. P.* Język ukraiński i polski: studium kontrastywne. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012. 808 s.
4. *Палиця Г. С.* Порівняльна типологія української та німецької мов. Дрогобич: Вимір, 2010. 160 с.
5. *Рева-Левшакова Л. В., Гладир Я. С.* Розмовляємо українською (стартовий курс А1, А2): навч. посіб. для іноземних студентів-слухачів ЗВО України (2-ге видання, перероблене і доповнене). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2022. 384 с.
6. *Тимченко Є. П.* Порівняльна стилістика німецької та української мов. Вінниця: Нова книга, 2006. 240 с.

References

1. Andrejchuk, N. I. (2015), *Contrastive linguistics: a study guide [Kontrastivna lingvistika: navch. posibnik]*, Vid-vo LNU imeni Ivana Franka, Lviv, 300 s.
2. Kononenko, I. V. (2009), *Adjective in Slavic languages [Prikmetnik u slov'janskih movah VPC «Kiyivskij universitet»]*, Kyiv, 2009, 495 s.
3. Kononenko, I. P. (2012), *Jezyk ukrajinski i polski: studium kontrastywne*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 808 s.
4. Palicya, G. S. (2010), *Comparative typology of the Ukrainian and German languages [Porivnyalna tipologiya ukrajinskoyi ta nimeckoyi mov]*, Vimir, Drohobich, 160 s.
5. Reva-Lievshakova, L. V., Gladir, Ya. S. (2022), *We speak Ukrainian (starter course A1, A2): teaching. Manual for foreign students of higher education institutions of Ukraine (2nd edition, revised and supplemented [Rozmovlyayemo ukrajinskoyu (startovij kurs A1, A2): navch. posib. dlya inozemnih studentiv-sluhachiv ZVO Ukrajini (2-ge vidannya, pereroblene i dopovnene)]*, Kyiv, Vidavnychij dim Dmitra Burago, 384 s.
6. Timchenko, E. P. (2006), *Comparative stylistics of the German and Ukrainian languages [Porivnyalna stilistika nimeckoyi ta ukrajinskoyi mov]*, Nova kniga, Vinnicya, 240 s.